

Юридичні науки

УДК 343.85

Шевченко Елеонора Олександрівна

студентка

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Шевченко Элеонора Александровна

студентка

Института прокуратуры и уголовной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Shevchenko Eleonora

Student of the

Criminal Justice and Prosecutors' Training Institute

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Кутєпов Максим Юрійович

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого;

науковий співробітник відділу дослідження проблем

кримінального та кримінально-виконавчого права

Науково-дослідний інститут вивчення проблем

злочинності імені академіка В.В. Сташиса

Національної академії правових наук України

**РЕЄСТР ОСІБ, ЗАСУДЖЕНИХ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ СТАТЕВОЇ
СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ МАЛОЛІТНЬОЇ**

**ОСОБИ ЯК ФОРМА ПОСТПЕНІТЕНЦІАРНОГО КОНТРОЛЮ
ВЧИНЕННЯ РЕЦИДИВУ
РЕЕСТР ЛИЦ, ОСУЖДЕННЫХ ЗА ПРЕСТУПЛЕНИЯ ПРОТИВ
ПОЛОВОЙ СВОБОДЫ И ПОЛОВОЙ НЕПРИКОСНОВЕННОСТИ
МАЛОЛЕТНИХ КАК ФОРМА ПОСТПЕНИТЕНЦИАРНОГО
КОНТРОЛЯ СОВЕРШЕНИЯ РЕЦИДИВА
A REGISTRY OF SEX OFFENDER WITH PREVIOUS CONVICTIONS
OF SEX CRIMES AGAINST SMALL CHILDREN LIKE A FORM OF
POST-PENAL CONTROL**

Анотація. У статті проаналізовано норми кримінально-виконавчого законодавства, які регламентують поняття та зміст єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи. Розкрито мету створення даного реєстру, а саме як форму постпенітенціарного контролю. У статті також розглянуті положення та досвід іноземних країн стосовно функціонування реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи.

Ключові слова: закон Меган, постпенітенціарний контроль, злочини статевого характеру проти малолітніх, спеціальний реєстр.

Аннотация. В статье осуществлен анализ норм уголовно-исполнительного законодательства, которые регламентируют понятие и содержание единого реестра лиц, осужденных за преступления против половой свободы и половой неприкосновенности малолетнего. Раскрыты цели создания данного реестра, а именно как форму постпенитенциарного контроля. В статье также рассмотрены положения и опыт зарубежных стран относительно функционирования реестра лиц, осужденных за преступления против половой свободы и половой неприкосновенности малолетнего.

Ключевые слова: закон Меган, постпенитенциарный контроль, преступления сексуального характера против малолетних, специальный реестр.

Summary. In this article the author analyses the standards of the criminal-executive legislation regulating a registration of persons who commit crimes against minors. The article deals with registry of sex offenders with previous convictions of sex crimes against small children like a form of post-penal control.

Megan's Law is the name for a federal law, and informal name for subsequent state laws, in the United States requiring law enforcement authorities to make information available to the public regarding registered sex offenders. The provision of Megan's Law was developed to alert the public, specifically members of the local community, that they are living in the presence of a dangerous sex offender. It is very important to protect the security of children - potential victims using the sex offender registration and community notification.

Key words: Megan's Law; post-penal control; sex crimes against children; sex offender registration; child molester.

Постановка проблеми. Треба зазначити, що в останні роки спостерігається значне зростання кількості рецидивів злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітніх осіб. У зв'язку з цим виникає необхідність у запровадженні спеціальної реєстрації як форми постпенітенціарного контролю даного виду злочинців. Тому законодавча новела внесена до Кримінально-виконавчого кодексу у вигляді норм, що регламентують єдиний реєстр осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи, має велике значення для функціонування правоохоронних органів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато важливих питань щодо функціонування даного реєстру з урахуванням передового досвіду

інших країн, вітчизняними науковцями детальному аналізу піддані не були, а тому на сьогодні є актуальними.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження норм, що регламентують зміст єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи у порівнянні законодавством іноземних країн .

Виклад основного матеріалу. На сьогодні все частіше задоволення сексуальної потреби досягається незаконними способами, а потерпілими від протиправних дій проти статевої свободи і статевої недоторканості стають малолітні. Важливим є те, що пережиті злочинні посягання залишають за собою дуже серйозні психічні та фізичні травми, які в подальшому вкрай негативно впливають на сприйняття соціуму підростаючим поколінням, розвивають відхилення і девіацію сексуального сприйняття.

За своїми наслідками не тільки сексуальне насильство, а й різні ненасильницькі сексуальні дії щодо дітей та підлітків належать до найтяжчих психологічних травм, відкладають відбиток на все подальше життя неповнолітніх та малолітніх, чинять негативний вплив на формування їх особистості та характеру. Так, відомо, що діти, які зазнали сексуальної експлуатації, виявляють різні розлади в афективній, поведінковій, когнітивній сферах, що включають в себе тривожність, страхи, низьку самооцінку, різні види регресивної поведінки, замкнутість, недовірливість, почуття самотності, складності встановлення і підтримання, соціальних контактів, труднощі в засвоєнні навчального матеріалу та багато інших порушень [5]. Сьогодні питання про злочини сексуального характеру, скоєних щодо малолітніх, має високий рівень актуальності, так як ці дії є викликом нормальному функціонуванню сучасного суспільства та порушення всіх моральних цінностей.

Вакулєнко Н. О. і Брюхнов О. А. зазначають, що особи, які вчиняють статеві злочини проти дітей, як правило, мають різного роду відхилення,

захворювання і патології, психологічні, психіатричні і фізіологічні. Також, у багатьох випадках злочинець, який відбував покарання за вчинення даного виду злочину, в місцях позбавлення волі зазнавав неодноразового приниження і прояву жорстокості по відношенню до нього представників тюремної ієрархії, так як статеві посягання на неповнолітніх і дітей сприймаються як найбільш низькі і огидні злочини у злочинній субкультурі. Після звільнення з місць позбавлення волі ці особи, згадуючи перенесені в тюрмі приниження, ще більше відчують негативне роздратування при вигляді потенційних жертв, яке в подальшому, як правило, провокує їх на вчинення нових злочинів, але ще з більшим цинізмом і агресією [4]. З наведеного з очевидністю постає те, що досягнути виправлення засудженого за сексуальні злочини проти дітей, важко, можна припустити, що неможливо внаслідок багатьох чинників основними з яких є психічні хвороби і патології. Але можливо забезпечити ресоціалізацію цих осіб і запобігти вчиненню ними нових злочинів за допомогою поступенітенціарного контролю у виді спеціальної реєстрації, тим самим вберегти потенційних жертв.

Як наголошує Кутєпов М. Ю., ресоціалізація є обов'язком держави, вона повинна мати гнучку систему заходів, яка передбачає індивідуальний підхід до кожного засудженого. Соціальна, виховна та психологічна робота, яка проводиться із засудженими повинна бути комплексною та мати реальну практичну спрямованість на виробничу працю, навчання, саморозвиток, корекцію негативних психічних станів засудженого тощо. Мають розвиватися соціальні інституції, в основу діяльності яких буде покладено сприяння в ресоціалізації звільнених із місць позбавлення волі. В установах виконання покарань повинні бути створені всі умови для проведення виховної роботи та для набуття засудженими реального досвіду соціально схвалюваної поведінки [3]. Отже, ресоціалізація та соціальна адаптація в суспільстві є дуже важливою саме для осіб засуджених за сексуальні злочини проти малолітніх, бо ця категорія злочинців після відбуття покарання

найчастіше вчиняє рецидив, вони мають психічні травми і їм дуже важко повернутися до соціально-нормативного життя в суспільстві та стати його повноправним членом.

Відповідно Сергеев Д. Н. виділяє необхідність контролю за особами, які відбули кримінальне покарання, це обумовлено комплексом причин, головні з них - високий рівень рецидиву серед звільнених з місць позбавлення волі і неефективність кримінальних санкцій. Однією з сучасних тенденцій кримінальної політики є «розподіл навантаження» між покаранням і постпенітенціарним впливом, визнання останнього завершальним етапом реалізації кримінальної відповідальності. Внаслідок цього отримало розвиток законодавство про постпенітенціарний вплив в різних країнах світу, почалося створення нових заходів та реформування існуючих. Соціальний контроль за звільненими з місць позбавлення волі в даний час застосовується в більшості держав у формі поліцейського (адміністративного) нагляду. Тим часом в країнах англосаксонської правової сім'ї починаючи з середини 1990-х рр. відбувається становлення спеціальної реєстрації окремих категорій злочинців - нова форма постпенітенціарного контролю [8].

У Сполучених Штатах Америки реєстр сексуальних злочинців координується Міністерством юстиції США і працює як пошукова система, розміщена на веб-сайті і дозволяє користувачеві робити запити для отримання інформації про сексуальні злочинців на всій території США. Шаніна А. А. наголошує на тому, що загальнодоступність відомостей про осіб, які вчинили злочини сексуального характеру, покликана забезпечити можливість для інших осіб, суспільства отримувати інформацію про сексуальних злочинців, що знаходиться поруч з ними в місці проживання, навчання, роботи. Доступ до персональних даних такої особи можливий в будь-який час. Такий підхід обґрунтовується цілями захисту суспільства. Але така загальнодоступність відомостей створює загрозу цькування, переслідування колишніх злочинців. Крім того, ресоціалізація,

постпенітеціарна адаптація і встановлення соціальних зв'язків також можуть ускладнюватися загальнодоступністю відомостей про особу. Фактично, громадський осуд продовжує мати місце після відбуття особою покарання, встановленого судом [6].

Щодо вітчизняного законодавства, відповідно до ст. 6⁻¹ КВК Єдиний реєстр осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи (далі - реєстр), - автоматизована електронна база даних, створена для забезпечення збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку, узагальнення даних про осіб, які вчинили злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи, у тому числі осіб, судимість яких за такі злочини знята або погашена в установленому законом порядку [1]. Користувачами реєстру є керівники прокуратур та органів досудового розслідування, прокурори, слідчі та інші уповноважені особи Національної поліції України та Державного бюро розслідувань. Загальнодоступність до реєстру в Україні відсутня, є обмежене коло суб'єктів, які мають право використовувати у правоохоронній діяльності даний реєстр та мати доступ до нього і які мають право на отримання інформації, щодо відповідної особи.

Доречно наголосити на тому, що однієї реєстрації цих осіб буде недостатньо оскільки фахівці виділяють наступні властивості особистості злочинця, що здійснює сексуальні злочини відносно малолітніх та неповнолітніх: самовпевненість, негативне ставлення до цінностей, вроджені чи набуті психіатричні і фізіологічні відхилення, присутність досвіду здійснення протиправних діянь, високий рівень ворожості і агресивності, схильність діяти за внутрішнім спонуканням, які виникають в першу чергу, вибір злочинної поведінки для досягнення своїх цілей і забезпечення своїх потреб, присутність шкідливих звичок і антисоціального світогляду [4]. Специфічність даного виду злочину, психічні патології наявні у засуджених обумовлюють вчинення нових, тому вимагаються паралельні заходи

медичного характеру поряд з покаранням, які будуть направлені на ліквідацію сексуального потягу до малолітніх. Ці примусові заходи медичного характеру повинні застосовуватися на протязі всього життя, тоді покарання, спеціальна реєстрація будуть в комплексі повністю сприяти позитивній адаптації в суспільстві після відбування покарання та запобіганню рецидиву.

Магомедов А. А. зазначає, що динаміка скоєння розглянутих злочинів різна (перерва між злочинами від кілька хвилин до декількох років). Часовий проміжок між злочинами, на думку вчених, називають «періодом емоційного спокою» або «емоційного охолодження», протягом якого злочинець може жити життям добропорядного громадянина, не викликаючи підозр у оточуючих [7]. Розмірковуючи про рецидив поведінки таких злочинців, варто пам'ятати про те, що між злочинами може пройти кілька годин або навіть хвилин, кілька днів, місяців, років. Частота скоєння злочинів може зростати, і тоді можна буде казати про наростання компульсивності (нездоланність потягу).

Досліджуючи реєстр осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи як форму постпенітенціарного контролю, безумовно, викликає інтерес американський досвід подібного роду діяльності. Необхідно зазначити, що в даний час в Сполучених Штатах Америки існує система реєстрації та обліку осіб, які вчинили злочини сексуального характеру. Ключова мета, яка переслідується нею, полягає в превенції вчинення нових злочинів, зокрема по відношенню до дітей, а також у здійсненні контролю над особами, раніше судимими за суспільно небезпечні діяння сексуального характеру. Реєстраційна система виникла як реакція на вчинені жорстокі сексуальні злочини, що сколихнули громадськість і мали місце в різних штатах країни [6]. У 1994 р. у штаті Нью-Джерсі 7-річна Меган Канка була зґвалтована і вбита 32-річним сусідом. Батьки не знали, що він був раніше судимий за статеві злочини проти дітей і

відсидів 6 років у в'язниці. Через три роки суд визнав його винним у вбивстві і засудив до смертної кари. В результаті по всій країні пройшли кампанії під гаслом «Право знати», в жовтні 1994 р. в штаті Нью-Джерсі, а потім і в багатьох інших були прийняті акти, які отримали назву «закони Меган». У даний час вони діють в 45 з 50 штатів країни і спрямовані на захист суспільства від потенційних сексуальних злочинців, які раніше вчинили статеві посягання. По-перше, зобов'язуючи гвалтівників, які відбули покарання зареєструватися у відповідних органах за місцем проживання. По-друге, дозволяючи владі інформувати жителів того місця, де оселився звільнений з ув'язнення насильник. Та чи інша форма реєстрації передбачається у всіх 50 штатах.

У травні 1997 року президент Клінтон підписав федеральний Crimes against children and sexually violent offender registration Act («закон Меган»). Він вимагає, щоб закони штатів передбачили реєстрацію злочинців в правоохоронних органах, створення банку даних про всіх статевих злочинців, щорічну перереєстрацію злочинців, а також видачу інформації про статевих злочинців, коли це необхідно для захисту населення. Звісно можна піддати сумніву конституційність «закону Меган» з таких підстав: він нібито створює загрозу подвійного переслідування і порушує права звільненого на рівний захист і приватне життя. Однак у 1995 р. Верховний суд Нью-Джерсі ухвалив, що перераховані положення Конституції не порушені [2]. Незважаючи на визнання судами конституційності норм «Закону Меган», суперечки про вторгнення закону в приватне життя осіб, які відбули покарання, не закінчуються. У ряді публікацій оцінюється негативний вплив публічного безчестя на соціальну та психологічну реабілітацію і ресоціалізацію включених до реєстру осіб, на їх працевлаштування, навчання, сімейні відносини, інші чинники [8]. Але зниження рівня рецидиву за статеві злочини пов'язується у США з дією «Megan's Law».

Закон Меган в першу чергу був розроблений для оповіщення громадськості, зокрема членів місцевої громади, що вони живуть у присутності небезпечного сексуального маніяка «a dangerous sex offender». Метою було підвищення рівня обізнаності громади за допомогою цього закону, щоб: 1) батьки змогли б повідомити своїх дітей про те, хто небезпечний і кого уникати; 2) повідомлення громадськості зменшить ймовірність того, що злочинець сексуального характеру зробить це повторно, бо кожен би знав, що він / вона є сексуальним злочинцем і було б складніше йому / їй заманити потенційну жертву [9]. Але цей закон створив свої проблеми починаючи з того, що нерухомість не продається, коли потенційні покупці знаходять сексуального злочинця, що живе в околиці, закінчуючи неправомірним використанням інформації про осіб, які містяться в цьому реєстрі.

Але виходячи з більш позитивного досвіду Сполучених Штатів Америки можливою видається виокремлення у КК України окремої категорії осіб – сексуальних психопатів. У США майже в кожному штаті є спеціальні закони, які регулюють порядок поводження з такими правопорушниками: у Міннесоті у 1994 році було прийнято Акт про сексуально небезпечних осіб (Sexually dangerous persons Act 1994); у Вашингтоні аналогічний закон було прийнято ще в 1990 році, у Нью-Джерсі і Канзасі – в 1994 році, Арізоні і Каліфорнії – в 1996 році. Часто ці закони іменуються «законами про сексуальних хижаків» – «Sexual predator laws». І на основі вищезазначеного можна внести зміни до КВК у частині, того, що реєстрації підлягають не тільки особи, які вчинили злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи осіб, а всі сексуальні злочинці.

Висновки. Для кожної держави захист дітей, гарантування їм безпеки та реалізації прав, в першу чергу на життя та свободу статевої свободи і статевої недоторканості, повинні бути пріоритетом. Потреба у реєстрі осіб, засуджених за сексуальні злочини проти малолітньої особи є обумовленою

багатьма чинниками. Виправдане прагнення суспільства до безпеки, бажання захистити себе від потенційної загрози з боку осіб, які відбули покарання за статеві злочини проти дітей, що детермінується явною недовірою до можливості пенітенціарної системи виправити злочинця, посилюють необхідність в постпенітенціарному контролі. Тому держава повинна забезпечити функціонування даного реєстру, це беззаперечно має надзвичайно велике значення для запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень особам, звільненим від покарання, контролю і нагляду за ними. Цей реєстр це одна з умов ресоціалізації повернення засуджених до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві. Доречним є також внесення змін до КВК і розширення категорії осіб, які підлягають реєстрації.

Література

1. Кримінально-виконавчий кодекс України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1129-15/>
2. Уголовное право зарубежных государств. Общая часть: Учебное пособие / Под. ред. и с предисл. И. Д. Козочкина. М.: Омега-Л // Институт международного права и экономики им. А. С. Грибоедова, 2003. 576 с.
3. Кутєпов М. Ю. Проблеми соціальної адаптації та ресоціалізації осіб, звільнених із місць позбавлення волі // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2019. №54. С. 156-159.
4. Вакуленко Н. А., Брюхнов А. А. Характеристика преступника, совершающего сексуальное насилие в отношении несовершеннолетних. Юрист – Правоведь. 2018. №3 (86). С. 52-58.
5. Гусева О. Н. Педофильная виктимизация и виктимологическая профилактика педофильных преступлений : автореферат диссертации

на соискание ученой степени кандидата юридических наук : 12.00.08 / Гусева Оксана Николаевна; [Всероссийский научно-исследовательский институт Министерства внутренних дел Российской Федерации]. Москва, 2011. 32 с.

6. Шанина А. А. Регистрация лиц, совершивших преступления сексуального характера, в США – Пенитенциарная наука. 2017. № 4 (40). С. 38-43.
7. Уголовно-правовые, криминологические и оперативно-розыскные меры противодействия посягательствам на половую неприкосновенность малолетних [Текст]: монография / А. А. Магомедов, А. Б. Конопкин, Т. Г. Шувалова; М-во внутренних дел Российской Федерации, Федеральное гос. казенное учреждение «Всероссийский науч.-исслед. ин-т». Москва : Всероссийский науч. исслед. ин-т МВД России, 2014. 179 с.
8. Сергеев Д. Н. Специальная регистрация как форма постпенитенциарного контроля // Вестник Омского университета. Серия «Право». 2016. №. 1(46). С. 203-209.
9. Wright R. G. Sex offender registration and notification: Public attention, political emphasis, and fear // *Criminology & Pub. Pol'y*. 2003. Т. 3. С. 97.